

УДК 373.091.12.011.3-051:005.963(477.84)«1949/1950»

DOI <https://doi.org/10.32782/2307-7778/2024.2.11>

Андрій КЛІШ

доктор історичних наук, професор кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, вул. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, Україна, 46027 (klish_1980@tnpu.edu.ua)

Andriy KLISH

Doctor of Historical Sciences, Professor at the Department of History of Ukraine, Archeology and Special Branches of Historical Science, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, M. Kryvonis, 2, Ternopil, Ukraine, 46027 (Klish_1980@tnpu.edu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6074-6064>

ОСОБЛИВОСТІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ВЧИТЕЛІВ В ТЕРНОПІЛЬСЬКОМУ ІНСТИТУТІ УДОСКОНАЛЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ВЧИТЕЛІВ (1949–1950 РР.)

Анотація. *Мета дослідження* – проаналізувати напрямки роботи Тернопільського інституту удосконалення кваліфікації вчителів у системі функціонування освіти області в означений період. Визначити основні форми роботи з освітянами щодо їх професійного навчання. Виокремити основні тенденції становлення курсів підвищення кваліфікації педагогів, підкреслити їх підпорядкованість та підконтрольність радянській владі. Виокремлено роботу методистів та оцінено їх діяльність. Підкреслено важливість та значення серпневих та січневих нарад та їх детальний аналіз. Наведено якісні та кількісні показники зростання педагогічних працівників. Окреслено реальний стан освіти в області. **Методологія дослідження.** Використано комплекс методів наукового аналізу, що дозволяють здійснити всебічний і систематичний розгляд процесу функціонування Тернопільському інституті удосконалення кваліфікації вчителів. **Наукова новизна** дослідження полягає в аналізі роботи учительських нарад на рівні області. Всебічно розглянуто питання невідвідуваності навчальних закладів. Використано документи, пов'язані з роботою методистів. Наведено приклади та факти з повсякденної роботи ТІУКВ. **Висновки.** Проаналізовано інформацію про становлення ТІУКВ, складність процесу підвищення кваліфікації учителів області у формі очно-заочної системи, що свідчило про її хаотичність. Зокрема, списки слухачів подавалися не вчасно, навчання на місцях у районних педагогічних кабінетах, куцові методичні об'єднання подекуди носили формальний характер. Основною функцією Інституту було здійснення професійного навчання учителів області та ліквідація потреби в освітянських кадрах.

Ключові слова: Тернопільський інститут удосконалення кваліфікації вчителів, методисти, курси підвищення кваліфікації вчителів, кадри, ідеологія, Тернопільська область.

FEATURES OF TEACHER TRAINING ACADEMIC YEAR AT THE TERNOPIL INSTITUTE FOR ADVANCED TEACHER TRAINING (1949–1950)

Abstract. *The purpose of the research* is to analyze the areas of work of the Ternopil Institute for the Improvement of Teacher Qualifications in the education functioning system of the region in the specified period. To determine the main forms of work with educators regarding their professional training. To single out the main trends in the development of teacher training courses, to emphasize their subordination and control to the Soviet authorities. **The work of methodologists** is singled out and their activity is evaluated. The importance and significance of the August and January meetings and their detailed analysis are emphasized. Qualitative and quantitative indicators of the growth of teaching staff are presented. The real state of education in the field of research methodology is outlined. A set of methods of scientific analysis was used, which allow to carry out a comprehensive and systematic review of the process of functioning of the Ternopil Institute for the Improvement of Teacher Qualifications. **The scientific novelty** of the study consists in the analysis of the work of teachers' meetings at the regional level. The issue of non-attendance at educational institutions was comprehensively considered. Documents related to the work of methodologists were used. Examples and facts from the daily work of TIUKV are given. **Conclusions.** The information on the formation of TIUKV, the complexity of the process of improving the qualifications of teachers of the region in the form of a part-time

system, which testified to its chaotic nature, was analyzed. In particular, lists of trainees were not submitted on time, on-the-ground training in district pedagogical offices, bush methodical associations in some places were of a formal nature. The main function of the Institute was to carry out professional training of teachers in the region and eliminate the need for educational personnel.

Key words: Ternopil Institute of Teacher Qualification Improvement, methodologists, teacher training courses, personnel, ideology, Ternopil region.

Постановка проблеми підвищення кваліфікації вчителів у Тернопільському інституті удосконалення кваліфікації вчителів (далі – ТІУКВ) у 1949–1950 рр. пов’язана з особливостями повоєнного розвитку освіти в УРСР. Важливе місце займала потреба у відновленні освітньої системи після Другої світової війни і підготовці кваліфікованих кадрів для формування нового суспільного устрою. Повоєнний період характеризувався відсутністю кваліфікованих учителів. Радянська система освіти потребувала педагогів, які могли б впроваджувати ідеологічні цінності в навчальний процес. Зважаючи на недостатню кількість кваліфікованих кадрів важливо було забезпечити їхнє оволодіння методами викладання, що відповідали тогочасним освітнім стандартам, тому учителям необхідна була адаптація до вимог радянської системи освіти.

Мета дослідження – проаналізувати напрямки роботи Тернопільського інституту удосконалення кваліфікації вчителів у системі функціонування освіти області в означений період. Визначити основні форми роботи з освітянами щодо їх професійного навчання. Виокремити основні тенденції становлення курсів підвищення кваліфікації педагогів, підкреслити їх підпорядкованість та підконтрольність радянській владі. Виокремлено роботу методистів та оцінено їх діяльність. Підкреслено важливість та значення серпневих та січневих нарад та їх детальний аналіз. Наведено якісні та кількісні показники зростання педагогічних працівників. Окреслено реальний стан освіти в області.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підвищення кваліфікації вчителів та діяльність обласних інститутів післядипломної освіти завжди викликали науковий інтерес у науковому колі. Проте історія обласних інститутів післядипломної освіти є фрагментарно дослідженою. Наявні дотичні публікації із задекларованою темою, зокрема В. Примакової, що досліджувала в загальному історію інститутів удосконалення кваліфікації вчителів на початках, особливості їх становлення [1, с. 284–291]. Є низка публікацій щодо кадрової політики влади на західній Україні в означені роки [2, с. 81–86; 3, с. 166–171]. Вагомий внесок в історію закладу зробила авториня статей, досліджуючи особливості становлення і функціонування ТІУКВ (перша половина 40-х рр. ХХ ст.) [4, с. 69–76], аналізуючи фінансове, матеріальне становище установи, ідеологічну складову діяльності ТІУКВ 1945–1950 рр. [5, с. 51–59; 6, с. 63–70], акцентувала увагу на організації та проведенні курсів підвищення кваліфікації педагогів в Тернопільській області 1948 року тощо [7, с. 191–197].

Виклад основного матеріалу. Проаналізувавши звіт роботи Тернопільського інституту удосконалення кваліфікації вчителів за перше півріччя 1949–50 н.р., що головними завданнями були: організація роботи вчителів області над підвищенням ідейно-теоретичного та фахового рівня; допомога педагогам області в напрямку покращення навчально-виховної роботи в школі; вивчення стану викладання окремих навчальних предметів в закладах освіти [8, арк. 1–68]. Варто зауважити, що Інститутом пророблено значний обсяг роботи, який стосувався налагодження очно-заочної системи підвищення кваліфікації вчителів, схваленої у 1947 р. ЦК КП(б)У. Для цього обліковано усіх вчителів області, які мали закінчену педагогічну освіту і стаж роботи від 5 – до 15 років. На початку жовтня 1949 р. проведено спеціальну нараду для залучення до обліку завідувачів районними педагогічними кабінетами та здійснення очно-заочної системи підвищення кваліфікації. На нараді акцент ставився на положенні про єдину

очно-заочну систему, намічено конкретні вимоги щодо організації районних очно-заочних курсів учителів початкової школи, роздано навчальні плани та програми для очно-заочників. За даними які надходили з районів відомо, що на районних курсах навчалось до 700 осіб, проте такі курси діяли не в усіх районах, зокрема в смт. Коропець, м. Тернопіль тощо [8, арк. 1–68]. Активне впровадження зумовлювалося першочерговим завданням повоєнної освіти на підставі постанови Ради Народних Комісарів СРСР від 21 квітня 1944 р. «Про заходи до поліпшення якості навчання в школі» [1, с. 286].

В умовах складного матеріального становища, завідувачі районних педагогічних кабінетів змушені були перекладати відповідальність за підвищення кваліфікації на самих педагогів. Учителі, маючи індивідуальні плани, працювали над покращенням свого ідейно-теоретичного та професійного рівня самостійно. Ці плани включали конкретні питання та чіткі терміни виконання, що підкреслювало самостійний характер такої роботи. Проте така організація мала свої недоліки, зокрема недостатній рівень відвідування навчальних семінарів. Наприклад, на семінарах, що проходили під час січневих канікул, було лише 6–12 осіб із запланованих 60–70. Це вказувало на низький рівень організації та координації роботи з боку завідувачів районних відділів народної освіти, що ускладнювало процес підвищення кваліфікації вчителів та послаблювало ефективність їхньої професійної підготовки [8, арк. 1–68]. Такий підхід свідчив про недосконалість системи підвищення кваліфікації та необхідність створення більш структурованих і матеріально підтриманих умов для навчання педагогів, що дозволило б покращити якість освіти в регіоні.

Незважаючи на труднощі, методистам вдалося організувати навчальні семінари для завідувачів та інспекторів районних відділів народної освіти, у яких взяли участь 120 осіб, а також «кущові» семінари для директорів середніх шкіл і завідувачів початкових шкіл, що охопили 1200 осіб. Ці семінари мали на меті підвищення ідейно-теоретичного та професійного рівня учасників, надаючи їм необхідні знання та методологічні навички для подальшої роботи з учителями. Однак значним недоліком у роботі ТІУКВ було те, що аналогічні семінари для учителів-предметників не проводилися. Через відсутність можливостей для систематичного підвищення кваліфікації ця група педагогів залишалася поза увагою. Така ситуація суттєво впливала на якість викладання предметів, адже учителі не отримували необхідних знань і методичної підтримки, щоб відповідати сучасним вимогам та ідеологічним стандартам того часу [8, арк. 1–68]. Цей недолік у системі підвищення кваліфікації педагогів вказує на обмеженість ресурсів та можливостей інституту, а також на необхідність розширення програм підвищення кваліфікації, зокрема для учителів-предметників, які потребували цілеспрямованої підтримки у своїй професійній діяльності.

Про те позитивні зрушення у методичній роботі були, про це свідчать методичні розробки щодо окремих методичних питань та їх розповсюдження серед шкіл області. Ще однією результативною роботою ТІУКВ було читання лекцій на політичні, науково-популярні та політично-педагогічні теми для педагогів області. До цих читань залучалися працівники ТІУКВ, обласного відділу народної освіти, дійсні члени «Товариства по розповсюдженню політичних і наукових знань». Упродовж 1 липня – 31 грудня 1949 р. таких лекцій прочитано 117 для 10 тис. осіб [8, арк. 1–68].

Одним із суттєвих недоліків у роботі ТІУКВ була недостатня організація моніторингу стану викладання окремих навчальних предметів у школах області. Через обмежену кількість штатних працівників інституту в першому півріччі 1949 р. контрольні письмові роботи з математики, російської та української мов були проведені лише в третині районів області. Це значно обмежувало можливість об'єктивного оцінювання рівня знань учнів та якості викладання цих предметів, ускладнюючи визначення проблемних зон у навчальному процесі. Відсутність

повного охоплення всіх районів не дозволяла виявити загальні тенденції в освіті області, що послаблювало ефективність методичної роботи ТІУКВ [8, арк. 1–68]. Ця ситуація підкреслювала необхідність розширення кадрового складу інституту та пошуку додаткових ресурсів, що дало б змогу забезпечити систематичний контроль та покращення методичної підтримки вчителів у всіх районах області.

В архівних матеріалах ТІУКВ часто зустрічаються звернення дирекції з проханнями про допомогу в забезпеченні належного приміщення для організації роботи інституту. Недостатня матеріальна база суттєво ускладнювала проведення навчальних заходів, семінарів та методичних зустрічей, що негативно впливало на якість підвищення кваліфікації вчителів.

Окрім того, Інститут відчував гострий кадровий дефіцит, особливо серед методистів. Архівні записи свідчать про брак фахівців з основних дисциплін, таких як педагогіка, математика, історія, українська мова, фізична підготовка, іноземні мови (потрібно було два методисти), а також бібліотекаря. Відсутність кваліфікованих методистів обмежувала можливості інституту щодо розробки методичних матеріалів, проведення лекцій та семінарів, а також підтримки вчителів у розвитку їхніх професійних навичок [8, арк. 1–68]. Ці труднощі наголошують на необхідності підтримки інституту з боку державних органів, адже без достатньої кількості методистів і належних умов для роботи ТІУКВ не міг повноцінно виконувати своє завдання з удосконалення кваліфікації вчителів, що знижувало загальний рівень освітнього процесу в області.

Звіт ТІУКВ свідчив про те, що методична робота в школах області здійснювалася згідно з новим «Положенням про методичну роботу в школі». У кожному районі активно діяли від 4 – до 7 методичних «кущів», що збиралися щомісяця для обговорення і планування навчально-методичної діяльності. Окрім методичних «кущів», створено методичні об'єднання для учителів 1–4 кл. і предметні комісії для вчителів 5–10 кл., що об'єднували педагогів для підвищення їхньої кваліфікації та обміну досвідом. Керівниками методичних «кущів» ставали досвідчені та кваліфіковані учителі, які добре розумілися на педагогічній майстерності й мали значний досвід методичної роботи. Формально теми для нарад у методичних «кущах» визначалися відповідно до потреб шкіл, які вони охоплювали. Однак у звіті також згадувалося, що такі теми, як-от: «Про перебудову викладання біологічних наук згідно з постановою ЦК КП(б) У IV-ї сесії», здебільшого призначалися керівними органами і мали ідеологічне спрямування [8, арк. 1–68].

Методисти, які проводили заняття на курсах підвищення кваліфікації для учителів, надавали повний комплект матеріалів, який включав програму курсу та детальну розробку лекцій. Лекції, такі як, наприклад, чотиригодинна лекція на тему «Комуністична партія та Радянський уряд про охорону материнства, дитинства та завдання дошкільного виховання», включали не лише практичні поради, а й нормативні документи, такі як накази та постанови [9, арк. 20]. Цей підхід дозволяв забезпечити ґрунтовну базу для учителів та інших педагогічних працівників, підтримуючи стандарти освіти та підвищення кваліфікації на високому рівні [9, арк. 20].

У 1949–1950 н. р. ТІУКВ запроваджував єдину очно-заочну систему навчання. Завдяки цьому вдалося охопити 610 освітян, серед яких було 120 викладачів біології для 5–7 класів, 120 учителів математики для 5–7 класів і 370 учителів початкових класів (1–4 класи). Ця форма навчання забезпечувала педагогам можливість поєднувати роботу та підвищення кваліфікації, що сприяло професійному розвитку та покращенню якості освіти [8, арк. 11].

Статистичні дані про кількість учнів, їх національний склад і динаміку зростання кадрового забезпечення освітянами справді є важливим аспектом для наукових досліджень, особливо в контексті повоєнного періоду. Зокрема, дані щодо кількості учителів ілюструють значне зростання педагогічного складу. У 1945 р. – 4138 осіб, у 1946 р. – зменшилася до

3794 осіб, але потім почала активно збільшуватися: у 1947 р. – 4812 осіб, у 1948 р. – 6294 особи, у 1949 р. – 6846 осіб, а в 1950 р. – досягла 7197 осіб [10, арк. 3]. Така позитивна динаміка свідчила про активне відновлення та розвиток освітньої системи, що відбувалося упродовж цього періоду, а також про підвищення доступу до освіти для дітей різних національностей у повоєнний час.

Запровадження очно-заочної системи навчання для вчителів області та особистий контроль за процесом з боку ТПУКВ дійсно могло сприяти збільшенню кількості педагогів, що проходять підвищення кваліфікації. Проте процес комплектування курсів був затриманий через низку проблем. Однією з основних причин затримок стало несерйозне ставлення частини завідувачів районних відділів народної освіти до відправлення вчителів на семінари. Це, ймовірно, могло бути пов'язано з відсутністю чіткої мотивації чи підтримки з боку місцевих органів управління освітою, а також з побоюваннями щодо організаційних труднощів. Іншою значною проблемою було відсутність асигнувань на оплату проїзду для методистів ТПУКВ, що також ускладнювало організацію курсів та їх проведення на належному рівні. Це могло вплинути на своєчасність формування груп для навчання та на ефективність роботи методистів, що мали забезпечити високий рівень підготовки для вчителів [11, арк. 55].

Як впливає з інформації про підготовку та проведення січневих районних нарад учителів Тернопільської області в 1950 р. ОВНО і ТПУКВ провів ґрунтовну організаційно-підготовчу роботу. Останній підготував та розробив тематику секційної роботи наради. Наради були при ОВНО з ТПУКВ, шкільних інспекторів ОВНО, зав. РВНО, РПК, тобто на усіх рівнях. Підсумком їх був наказ від ОВНО [12, арк. 10].

Привертає увагу тематика роботи по секціях предметників. Інформація міститься в плані роботи ТПУКВ на друге півріччя 1949-50 н.р. Секція вчителів перших класів розглядали: «Розвиток в учнів навичок правильного свідомого читання», «Методика роботи над переказом і твором». Секція вчителів 2 класів: «Методика роботи на переказом і твором», «Із досвіду роботи викладання російської мови». Секція вчителів 3 класів – «Пояснювальне читання на художньому, історичному, географічному і природничому матеріалі», «Натуралістична робота з учнями у зимово-весняний період і підготовка до роботи на пришкольніх дослідних ділянках», «Типові задачі і методика їх розв'язування». Секція вчителів 5 класів – «Методика повторення навчального матеріалу», «Робота над письмовим переказом». Секція викладачів української, російської мови та літератури – «Всесвітньо-історичне значення російської і радянської літератури», «Система і методика проведення контрольних них письмових робіт з мов», «Методика підвищення орфографічної грамотності учнів». Секція викладачів математики – «Методика розв'язування задач на складання рівнянь», «Повторення програмового матеріалу з математики у випускних класах». Секція викладачів фізики – «Виховання радянського патріотизму і радянської національної гордості на уроках фізики», «Повторення попереднього матеріалу у 7-х класах на комбінованих задачах». Секція викладачів біології – «Методика вивчення основи вчення Мічуріна і Лисенка в 5-му класі», «Натуралістична робота з учнями у зимово-весняний період і підготовка до роботи на пришкольніх дослідних ділянках». Секція викладачів хімії – «Зв'язок теоретичного матеріалу з проблемами соціалістичного будівництва, сільського господарства і оборони країни», «Самостійні роботи учнів при вивченні програмового матеріалу з хімії». Секція викладачів історії – «Ідейно-політичне виховання на уроках історії», «Використання карт, хронологічних таблиць і класної дошки на уроках історії», «Використання фактичного матеріалу з історії СРСР і життя сучасних капіталістичних країн на уроках конституції». Секція викладачів географії – «Організація краєзнавчої роботи в школі», «Використання контурних карт на уроках географії». Секція викладачів іноземних мов. – «Робота над лексикою в 5-х – 7-х класах», «Закріплення граматики на лексичному

матеріалі» [12, арк. 11–12]. Варто підкреслити, що практика секційних занять з предметниками лягла в основу багаторічного проведення нарад вчителів у формі конференції, що допомагало освітянам області у їх професійній фаховій роботі. Вузкоспеціалізована тематика секційних занять стимулювала та пропагувала кращий досвід предметників-спеціалістів.

Доповіді для секційної роботи доручені кращим учителям району. Для доповідачів окремих секцій організовано консультації при ТУКВ, в числах 28,29,30 грудня. Участь у січневій нараді 1950 р. взяли вчителі та працівники ОВНО Харківської (31 особа), Запорізької (30 осіб) та Вінницької (20 осіб) областей. В свою чергу ОВНО 3-4 січня відрядив своїх представників разом з представниками Обкому КП(б)У, Обкому ЛКСМУ та делегатами східних областей у всі, без винятку, райони області. На місцеві школи області, лягло забезпечення у транспорті та доведені запрошених [12, арк. 12]. Важливим нюансом було те, що кількість учасників серпневих нарад в документах не зазначалося. Попри помпезність та географічне охоплення інших областей. Головною метою таких нарад було насамперед – обмін досвідом та інноваційними на той час формами роботи і звісно ідейно-виховний вплив.

Учасникам січневої наради створено всі необхідні побутові умови: забезпечено квартирами, гуртожитками в школах, харчуванням, культурною програмою, організовано демонстрування кінокартини, виступи гуртків художньої самодіяльності учнів та вчителів, прочитано лекції на політичні та науково-популярні теми тощо. В роботі нарад прийняли участь представники Обкому КП(б)У, Обкому комсомолу, представники партійних і радянських організацій, делегати східних областей Радянської України, представники рай. військкоматів, райздороввідділів, райфінвідділів [12, арк. 12].

Січнева нарада складалась в основному з двох частин – пленарного та секційного засідання. На пленарній частині прочитано доповіді: «Про недоліки і заходи поліпшення виховної роботи серед учнів», «Про роботу комсомольських і піонерських організацій в школах району», «Хід виконання закону про загальне обов'язкове навчання», «Стан навчально-виховної роботи в колах району і заходи до ліквідації другорічництва». В архівних документах виокремлено доповідачів: як секретаря Великодєдеркальського РК ЛКСМУ, секретаря Підгаєцького РК КП(б)У та інших, що недостатньо підготували свої доповіді, а в Козлівському районі доповідь голови Райвиконкому зовсім не читалась [12, арк. 12]. В таких районах, як Шумському, В.Дедеркальському, Струсівському, Коропецькому, Ланівецькому, Товстенському, педвистаки не були організовані. В загальному учасники підкреслювали, що «була розгорнута здорова більшовицька критика та самокритика, яка допомогла викрити недоліки багатогранної роботи шкіл та окремих вчителів», «розповідаючи з них про успіхи, яких вони досягли та взяли на себе ряд завдань по покращенню виховання молодого покоління в комуністичному дусі», «показали значні успіхи, яких добивалися» [12, арк. 13].

Привертає увагу доповідь директора Скала-Подільської СШ (семирічна школа) який розповів про роль комсомольської і піонерської організації в роботі школи, на значенні роботи низових піонерських організація – ланок. В школі піонерська організація налічує 310 осіб, комсомольська 107 осіб. Доповідь викладачки російської мови та літератури Козлівської середньої школи записували дослівно: «Я працюю в школі 3-и рік. Перші учнівські контрольні письмові роботи показали, що учні робили багато граматичних і стилістичних помилок, а також погано розуміли ідейність літературних творів. В цьому році положення різко змінилося: учні оволоділи російською мовою і люблять її. При викладанні літератури я звертаю особливу увагу на виховання в учнів радянського патріотизму та радянської національної гордості. Перед мною була трудність, як використати на уроках ідейно-виховний момент при характеристиці негативних літературних типів Чичикова, Ноздрьова, Манілова, зараз це питання мною розв'язано повністю» [12, арк. 14].

Підсумовуючи виступи учасників нарад, головна їх теза була в тому, що школи Тернопільщини покращили ідейно-виховну роботу з учнями. Кількісно зміцніли піонерські та комсомольські організації. Зокрема, Струсівська комсомольська організація – 118 осіб, Ланівецька СШ – 100 осіб, Чортківська СШ – 89 осіб, Новосільська СШ – 26 осіб. Всіх семирічних школах окрім двох середніх Мельнице-Подільського району комсомольські організації налічують 500 осіб. Учасники січневої наради жалілися, що «Головним ступором в ідейно-виховному напрямі виступала низька антирелігійна робота. Оскільки, деякі вчителі, в свідомості яких є залишки буржуазної ідеології. Відвідують церкву, тримають дома ікони, а учитель Годівської СШ, Зборівського району розподіляє учителів на «східняків» і «своїх західників», говорячи, що скоро «східняків» відправлять на схід, а ми займемо їх посади. А дехто не знає яку посаду займає Й. Сталін та говорять, що посаду Генералісімуса» [12, арк. 15]. Такі наради були ілюстратором реального стану комуністичної освіти на місцях. Інформація яка обговорювалася між освітянами стосувалася реальних прикладів та повсякденних проблем. Спільно знаходили та ділилися методикою їх вирішення.

У виступах представників Харкова, Вінниці та Запоріжжя були висвітлені питання роботи органів народної освіти, шкіл та вчителів, ділились досвідом своєї роботи, та давали практичні поради щодо ліквідації недоліків, які мали місце, в роботі шкіл Тернопільщини. Тематика їх виступів зводилась до таких питань: «З досвіду організації комсомольської і піонерської роботи в школах. Робота класного керівника з піонерським загonom чи комсомольською групою», «Планування роботи класного керівника», «Контроль і керівництво директора навчально-виховною роботою школи», «Антирелігійне виховання учнів», «Робота школи з батьками. Організація педагогічної пропаганди», «Планування та облік роботи старшого піонервожатого, роботи загону», «Організація позакласної та позашкільної роботи в класі», «Допомоги директора школи молодим учителям. Форми цієї роботи», «Ідейність у викладанні історії та географії. Використання на уроках історії і географії місцевого матеріалу», «Планування роботи директора і завпеда школи», «Організація натуралістичної роботи в школах, зокрема роботи на дослідній ділянці», «Виховання радянського патріотизму і радянської національної гордості на уроках», «Організація роботи над підвищенням ідейно-політичного та фахового рівня вчителів», «Робота педагогічної Ради школи», «Форми і методи організації дитячого колективу», «Робота директора школи з класними керівниками», «Методи попередження неуспішності учнів», «Наш досвід агітаційно-масової роботи вчителів на селі в колгоспах», «Робота учкому в школі» тощо [12, арк. 16].

Самі учасники зазначали, що основним недоліком роботи цих організацій є формальне їх існування на папері. Класні керівники не керують роботою піонервожатих загонів та комсомольських груп. Райкоми ЛКСМУ мало проводять семінарів з старшими піонервожатами та секретарями комсомольських організацій [12, арк. 17]. Що напряму може свідчити про саботування місцевими різними рівнів влади до нововведень радянської влади.

Тож, підсумовуючи січневі наради, освітянська «еліта» констатувала, що школи та вчителі з кожним роком все краще працюють, але разом з тим вимоги до навчання і виховання підрастаючого покоління стали вищими у зв'язку із ідейно-політичним та антирелігійним вихованням. Роль вчительських нарад, була як осередка колективної творчої педагогічної думки (збирання інформації та стану комуністичного навчання та виховання). Завдання нарад щоб зробити ґрунтовний аналіз наслідків минулого навчального року, виявити, як у школах виконуються постанови партії та уряду, викрити недоліки в роботі окремих вчителів, визначити шляхи подолання цих недоліків, виявити кращий досвід передових шкіл та їх вчителів.

Попри якісне покращення навчання вчителів, поміж рядків читалися провали. Такий факт, як те, що «Закон про загальне обов'язкове навчання» за 1949-1950 н.р. здійснено лише

в 15 районах області (Микулинський, Новосільський, Буданівський, Підволочиський, Пробіжниський, Скалатський, Скала-Подільський, Товстенський, Бучацький, Заліщицький, Козлівський, Чортківський, м. Тернопіль) з 24. Відомо, що директор Краснянської семирічної школи Гримайлівського району т. Ленський навіть не мав списків випускників 11 класу. Попри те, що було створено фонд загального навчання в сумі 892 тис. крб. з якого 8763 дітей одержали допомогу одягом та взуттям [13, арк. 20–25]. Так, школи Білобожницького району створили такий фонд на загальну суму 12 541 крб.: Білобожницька СШ – 2105 крб., Ст. Ягольницька СШ – 1190 крб., Білецька СШ – 1050 крб., Звиняцька СШ – 850 крб., Білопотіцька СШ – 600 крб. За ці гроші видано допомогу дітям сиротам і дітям інвалідів війни по всіх школах: взуттям 109 дітям, одягом 39 дітям, по школах є 11 майстерень по ремонту взуття, ними взуто 551 дитину [14, арк. 1–49]. В Козлівському районі такий фонд всеобуча складав 11 008 крб., що дало змогу 67 учнів забезпечити взуттям, 92 учні одягом. У звіті Козлівський районний педкабінет констатував матеріальне забезпечення шкіл та необхідність в шкільному інвентарі: парт є 276 шт., потрібно 879 шт., класних дошок є 72 шт., ще потрібно 74 шт., шаф 24 шт. ще потрібно 42 шт., класних столів є 85 шт., ще потрібно 47 шт., стільців 129 шт. ще потрібно 128 шт., вішалок 39 шт. на 581 місце, ще потрібно 56 шт. на 1538 місце [15, арк. 1–5].

Діти до школи не ходили. Так в школі Шумського району директор подавав в район відвідування школи в 90 %, а фактично це було 60 %. Так, Вишнівчицькій школі у 7 кл. з 12 учнів на уроці історії не було 9, а в журналі відмічено відсутність лише 2 [13, арк. 20–25]. Відсутність дітей на уроках пов'язували напряму з сільськими рада, які не організовували підвіз дітей з хуторів. Тож, під час негоди вони зовсім не ходили до школи [14, арк. 1–49].

Не все було ідеально і в самих курсах підвищення кваліфікації. Так, Борщівський РВНО пояснював, що на курси семінари з місцевого населення директорів при необхідній кількості з 3 особи відправлено 2 особи та вчителів, через, те що в Чортківському педучилищі з 8 червня 1950 р. почалася сесія. Загалом кількість заочників вчителів 43 особи [16, арк. 1–49].

Попри значні зрушення у проведенні навчання освітян ТІУКВ досягнув системності у їх проведенні, задекларував форми проведення, організував потужні наради з обміном інновацій того часу, врахувавши вчителів предметників, що до цього часу не було. Ці глобальні позитивні зміни напряму пов'язані із збільшенням видатків на 1950 р. на проведення семінарів для освітян області. Зокрема, для проведення обласного семінару викладачів біології середньої школи і педагогічних училищ для 93 осіб (проїзні, добові, нічні склали 10 881 крб. та 7 лекцій по 125 крб. на суму 875 крб.) витрати склали 11 756 крб. Для проведення обласного семінару директорів і викладачів біології середньої школи і педагогічних училищ – 186 осіб, становило 20 832 крб. [17, арк. 5–6]. Тобто, держава вкладала значні кошти на перепідготовку освітян, що відобразалося в кількості та якості проведення, як семінарів, так конференцій.

Робота ТІУКВ в ті часи набирала рис характеру двоякості. З одного боку це була методична, фахова, професійна допомога вчителям у їх роботі. З іншого чітке пропагування ідеології партії, виховання в комуністичному дусі. Забезпечення дітей всебічним розвитком та вихованням в комуністичному дусі. Яскравим ілюстратором двоякості характеру є методист по дошкільному вихованню М. Ковалевська, яка вважала головною метою навчання – здійснення завдань комуністичного виховання. «Піклування про охорону та здоров'я дитини, бездоганна чистота приміщення, садиби, правильний режим дня, різноманітне та якісне харчування, розвиток розумових здібностей. Виховання у дітей поведінки правдивості, скромності, чесності, наполегливості, любові до праці. до рідного міста, села, радянського народу, радянські армії, великого Й. Сталіна, соціалістичної Батьківщини». Підкреслювалася особиста відповідальність завідувача за виконання всіх рішень партії та уряду з питань дошкільного виховання, розпоряджень ОВНО, за здоров'я кожної дитини тощо [9, арк. 21–22].

Матеріали лекцій по дошкільному вихованню М. Ковалевської свідчать, що була проведена повна покрокова інструкція вихователям від вимоги до вихователя щодо загального його культурного рівня, обов'язковості спеціальної курсової підготовки та систематичного підвищення кваліфікації на семінарах, та куштових методичних об'єднань до «Організація літнього колгоспного майданчика» (лекція – 4 год.), «День на довкільному майданчику» (лекція – 4 год.), «Оздоровча робота на майданчиках» (лекція – 4 год.), «Ігри» (лекція – 4 год.), «Знайомство з навколишнім світом» (лекція – 6 год.), «Рідна мова» (лекція – 4 год.), «Співи» (лекція – 4 год.), «Малювання, ліпка та інші заняття з матеріалами» (лекція – 2 год. і практичне – 10 год.), «Планування роботи з дітьми» (лекція – 1 год.), «Практикум в дитячому садку» (лекція – 8 год.) тощо [9, арк. 22–35]. Варто зауважити, що лівова частка лекцій написані методистами ТІУКВ були російською мовою. Наприклад, «Обучение иностранным языкам и задачи коммунистического образования» методиста з іноземної мови Н. Кравченка, «Игры со строительными материалами» методистки з дошкільного виховання М. Ковалевська тощо. Користування російською мовою у своїй педагогічній діяльності методистів не є поодиноким, так Харківський обласний інститут удосконалення кваліфікації вчителів надіслав інструктивний лист «Схема планирования работы классного руководителя» [18, арк. 1–100], а Міністерство освіти УРСР надсилало документи та супровідні листи зазначеного періоду, російською мовою. Україномовні лекції, як наприклад методиста з історії вміщували в собі цитати оригіналу постанов ВКП/б, Й. Сталіна, В. Леніна російською мовою [19, арк. 1–50].

Висновки. Таким чином, ТІУКВ в означений період вийшов на новий якісний рівень роботи. Так, беззаперечно курси підвищення кваліфікації вчителів стали системними, більш організованими та масовими. Проте, організація січневої вчительської наради свідчить, що інститут запросивши колег з таких же інститутів удосконалення вчителів, мав що показати та продемонструвати інноваційні підходи до навчання в школі на освітянський розгляд. Кращий педагогічний досвід, методичні розробки, рецензії, виставки, екскурсії, залучення партійного осередку, сама організація такого масового дійства ілюструвала зростання ролі ТІУКВ. Враховуючи збільшення асигнувань державних коштів в освіту, стало стимулюючим фактором на її розвиток. Незважаючи на це, попри успіхи та результати у підвищенні кваліфікації вчителів в області були й свої прогалини, які з часом вирішувалися, зокрема, приміщення, матеріальна база, кадрове забезпечення тощо.

Література

1. Примакова В.В. Робота інститутів удосконалення кваліфікації учителів у 40-ві роки ХХ століття. *Педагогічний альманах*. 2012. Вип. 16. С. 284–291.
2. Стародубець Г.М. Кадрова політика радянської влади як засадничий детермінант трансформаційних соціальних процесів у західноукраїнському регіоні в повоєнний період. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Сер. Історія*. 2016. Вип. 2. Ч. 1. С. 81–86.
3. Мартинів М.А. Особливості кадрової політики радянської влади у системі перепідготовки учительських кадрів у Тернопільській області в повоєнний період. *П'яті Геретівські читання: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Тернопіль, 07 червня 2021 р.). Тернопіль: ТОКШПО, 2021. С. 166 – 171.
4. Мартинів М.А. Особливості становлення і функціонування Тернопільського інституту удосконалення кваліфікації вчителів (перша половина 40-х рр. ХХ ст.). *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2022. Том 33 (72) № 3, С. 69 – 76.
5. Мартинів М.А. Особливості фінансового та матеріального становища Тернопільського інституту удосконалення кваліфікації вчителів 1945 – 1950 рр. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія*. 2022. Том 2 (47), С. 51 – 59.

6. Мартинів М.А. Ідеологічна складова навчально-виховної діяльності Тернопільського інституту удосконалення кваліфікації вчителів 1945 – 1950 рр. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2023. Том 34 (73) № 2, С. 63–70.

7. Мартинів М.А. Організація та проведення курсів підвищення кваліфікації педагогів в Тернопільській області 1948 року. *Шості Геретівські читання: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Тернопіль, 3 червня 2022 р.). Тернопіль: ТОКІППО, 2022. С. 191–197.

8. Держархів Тернопільської обл. Ф. 2062. Оп.1. Спр.70. Арк. 68.

9. Держархів Тернопільської обл. Ф. 2062. Оп.1. Спр. 76. Арк. 211.

10. Держархів Тернопільської обл. Ф. 2062. Оп.1. Спр. 72. Арк. 7.

11. Держархів Тернопільської обл. Ф. 2062. Оп.1. Спр. 71. Арк. 115.

12. Держархів Тернопільської обл. Ф. 2062. Оп.1. Спр. 73. Арк. 18.

13. Держархів Тернопільської обл. Ф. 2062. Оп.1. Спр. 74. Арк. 169.

14. Держархів Тернопільської обл. Ф. 2062. Оп.1. Спр. 80. Арк. 190.

15. Держархів Тернопільської обл. Ф. 2062. Оп.1. Спр. 81. Арк. 200.

16. Держархів Тернопільської обл. Ф. 2062. Оп.1. Спр. 79. Арк. 189.

17. Держархів Тернопільської обл. Ф. 2062. Оп.1. Спр. 75. Арк. 45.

18. Держархів Тернопільської обл. Ф. 2062. Оп.1. Спр. 77. Арк. 169.

19. Держархів Тернопільської обл. Ф. 2062. Оп.1. Спр. 78. Арк. 50.

References

1. Prymakova, V. V. (2012). Robota instytutiv udoskonalennia kvalifikatsii uchyteliv u 40-vi roky XX stolittia. [The work of teacher training institutes in the 40s of the twentieth century.]. *Pedahohichniy almanakh*. Vyp. 16. S. 284–291. [in Ukrainian].

2. Starodubets, H. M. (2016). Kadrova polityka radianskoi vlady yak zasadnycha determinanta transformatsiinykh sotsialnykh protsesiv u zakhidnoukrainskomu rehioni v povoiennyi period. [The personnel policy of the Soviet government as a fundamental determinant of transformational social processes in the Western Ukrainian region in the postwar period.]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. V. Hnatiuka*. Ser. Istoriia. Vyp. 2. Ch. 1. S. 81–86. [in Ukrainian].

3. Martyniv, M. A. (2021). Osoblyvosti kadrovoi polityky radianskoi vlady u systemi perepidhotovky uchytelskykh kadriv u Ternopilskii oblasti v povoiennyi period. [Peculiarities of the Soviet government's personnel policy in the system of retraining teachers in the Ternopil region in the postwar period.]. *Piati Geretivski chytannia: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (m. Ternopil, 07 chervnia 2021 r.). Ternopil: TOKIPPO, S. 166 – 171. [in Ukrainian].

4. Martyniv, M. A. (2022). Osoblyvosti stanovlennia i funktsionuvannia Ternopilskoho instytutu udoskonalennia kvalifikatsii vchyteliv (persha polovyna 40-kh rr. KhKh st.). [Peculiarities of the Formation and Functioning of the Ternopil Institute for Advanced Training of Teachers (first half of the 40s of the twentieth century).]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V.I. Vernadskoho. Serii: Istorychni nauky*. Tom 33 (72) № 3, S. 69 – 76. [in Ukrainian].

5. Martyniv, M. A. (2022). Osoblyvosti finansovoho ta materialnoho stanovyshcha Ternopilskoho instytutu udoskonalennia kvalifikatsii vchyteliv 1945 – 1950 rr. [Peculiarities of the Financial and Material Situation of the Ternopil Institute for Advanced Training of Teachers in 1945-1950.]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Istoriia*. Tom 2 (47), S. 51 – 59. [in Ukrainian].

6. Martyniv, M. A. (2023). Ideolohichna skladova navchalno-vykhovnoi diialnosti Ternopilskoho instytutu udoskonalennia kvalifikatsii vchyteliv 1945 – 1950 rr. [The ideological component of the educational activities of the Ternopil Institute for Advanced Training of Teachers in 1945-1950.]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V.I. Vernadskoho. Serii: Istorychni nauky*. Tom 34 (73) № 2, S. 63 – 70. [in Ukrainian].

7. Martyniv, M. A. (2022). Orhanizatsiia ta provedennia kursiv pidvyshchennia kvalifikatsii pedahohiv v Ternopilskii oblasti 1948 roku. [Organization and conduct of teacher training courses in the Ternopil region in 1948.]. *Shosti Geretivski chytannia: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (m. Ternopil, 3 chervnia 2022 r.). Ternopil: TOKIPPO, S. 191–197. [in Ukrainian].

-
8. Derzharkhiv Ternopilskoi obl [Derzharchiv of the Ternopil region] F. 2062. Op. 1. Spr. 70. Ark. 68.
 9. Derzharkhiv Ternopilskoi obl [Derzharchiv of the Ternopil region] F. 2062. Op. 1. Spr. 76. Ark. 211.
 10. Derzharkhiv Ternopilskoi obl [Derzharchiv of the Ternopil region] F. 2062. Op. 1. Spr. 72. Ark. 7.
 11. Derzharkhiv Ternopilskoi obl [Derzharchiv of the Ternopil region] F. 2062. Op. 1. Spr. 71. Ark. 115.
 12. Derzharkhiv Ternopilskoi obl [Derzharchiv of the Ternopil region] F. 2062. Op. 1. Spr. 73. Ark. 18.
 13. Derzharkhiv Ternopilskoi obl [Derzharchiv of the Ternopil region] F. 2062. Op. 1. Spr. 74. Ark. 169.
 14. Derzharkhiv Ternopilskoi obl [Derzharchiv of the Ternopil region] F. 2062. Op. 1. Spr. 80. Ark. 190.
 15. Derzharkhiv Ternopilskoi obl [Derzharchiv of the Ternopil region] F. 2062. Op. 1. Spr. 81. Ark. 200.
 16. Derzharkhiv Ternopilskoi obl [Derzharchiv of the Ternopil region] F. 2062. Op. 1. Spr. 79. Ark. 189.
 17. Derzharkhiv Ternopilskoi obl [Derzharchiv of the Ternopil region] F. 2062. Op. 1. Spr. 75. Ark. 45.
 18. Derzharkhiv Ternopilskoi obl [Derzharchiv of the Ternopil region] F. 2062. Op. 1. Spr. 77. Ark. 169.
 19. Derzharkhiv Ternopilskoi obl [Derzharchiv of the Ternopil region] F. 2062. Op. 1. Spr. 78. Ark. 50.